

Ю. Ф. Безруков, М. П. Булгаков

Азовське море

АЗОВСЬКЕ МОРЕ – одне із середземних морів Атлантичного океану, сполучене з Чорним морем вузькою [Керченською протокою](#). Омиває територію України, зокрема Донецьку, Запорізьку, Херсонську області та АР Крим, на Сході – РФ. Площа 39,1 тис. км², об'єм води 290 тис. км³, середня глибина 7,4 м, максимальна – 14 м. Найбільша протяжність від [Арабатської Стрілки](#) до дельти Дону – 380 км, найбільша ширина з Півночі на Південь – 200 км. Довжина берегової лінії 2686 км. Рельєф дна дуже рівний. У центральній частині моря глибина становить 10–13 м, 43 % площі займає зона глибин від 5 до 10 м, все інше – вузька прибережна смуга до ізобати 5 м.

Це наймілкіше і найменше море на Землі. Береги здебільшого пологі, лише в південній частині береги [Керченського](#) і *Таманського півостровів* підвищені. Західний берег – Арабатська Стрілка, завдовжки 110 км, завширшки від 0,3 до 5 км, яка відділяє від моря затоку *Сиваш*. На північному узбережжі чимало піщаних кіс, які утворюють мілководні затоки – *Утлюцьку*, *Обитічну*, [Бердянську](#), [Білосарайську](#). Найбільша затока – *Таганрозька*, яка глибоко входить у суходіл на східному узбережжі моря – широкі плавні з багатьма лиманами. Осади на дні м'які, пухкі; характерна значна кількість черепашника.

Клімат континентальний, найяскравіше виражений у північній частині моря, для якої характерні холодна зима й сухе жарке літо. Зима холодна, відносно суха, з переважанням сильних північно-східних і східних вітрів. Середня температура у прибережній смузі в січні від -1 °С на Півдні до -6 °С на Півночі, у липні – від +23,5° до +24,5 °С. Опади – 300–500 мм/рік. У море впадають дві великі ріки – Дон і Кубань. Загалом циркуляція вод моря має циклічний характер. Течії нестійкі і спричинюються вітрами. Середня швидкість вітрових течій становить 10–20 см/с.

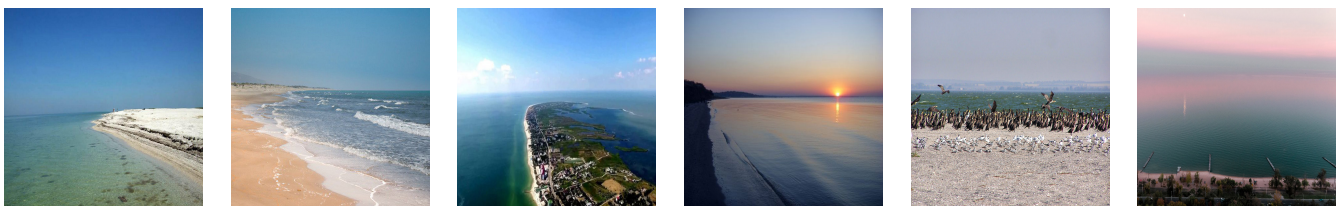
Температура води влітку досягає +24°, +25 °С з максимальним значенням біля берегів – до +32 °С. Узимку температура води знижується до -0,8°, -1,0 °С. Лід утворюється щорічно, його товщина залежить від суворості зими. За середньорічними даними, льодовий покрив займає 29 % загальної площі моря.

Належить до солонуватоводних басейнів. Найбільший вплив на зміну середньорічної солоності вод мають річкові стоки Дону й Кубані. Міжрічні зміни середньої солоності досягають 0,7–1,0 ‰, багаторічні – 4,3 ‰ і мають нерегулярний характер. Середня солоність вод дорівнює 11,4 ‰ і має тенденцію до збільшення.

Обсягом річкового стоку зумовлені сезонні (до 30 см) і міжрічні (до 70 см) зміни рівня моря. Значнішими є короткочасні зміни рівня, викликані згінно-нагінними явищами. У Таганрозькій затоці такі зміни рівня перевищують 2 м, на східному узбережжі під час тривалих сильних західних вітрів сягають 4–5 м. Добре виражені коливання сейшового характеру; у Таганрозькій затоці амплітуда одновузлової сейші становить 25–35 см. Найбільша висота хвиль під час шторм. вітрів 2,5 м, звичайна висота – під час сильних вітрів – 0,5–1,0 м. Улітку часто спостерігаються штилі.

Є важливою транспортною магістраллю. З'єднане Волго-Донським каналом з Каспійським, Білим і Балтійським морями. Головні порти: Маріуполь, Бердянськ (обидва – Україна), Таганрог, Ростов-на-Дону, Єйськ (усі – РФ). Узбережжя Азовського моря – район рекреації: тут функціонують санаторії, будинки відпочинку, турбази. На дні моря виявлено великі запаси нафти, природного газу, залізної руди. Це один із важливих рибогосподарських регіонів. Промислові риби – осетрові, судак, лящ, хамса, тюлька. Екологічна ситуація відзначається стійкою тенденцією до збільшення забрудненості моря нафтопродуктами, фенолами, важкими металами. Середньорічна концентрація хлорорганічних пестицидів у воді останнім часом зросла у понад 5 разів. Вплив забруднюваних речовин позначився на видовому складі та чисельності планктону, донних тварин, промислових риб. Збільшення солоності призвело до активного проникнення в море середземноморської і водночас до значного зменшення представників прісноводної і солонуватоводної фауни та флори. Наприкінці 1980-х рр. в морі з'явився атлантичний вселенець – гребневик (подібний до медузи). Масовий розвиток цього хижака на поч. 90-х рр. спричинив майже повне припинення промислу хамси, істотне зниження промислових ресурсів. Азовське море потребує термінових та ефективних заходів щодо його охорони.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Даен Л. А. Азовское море. К., 1984;

2. Соловьев А. И. Голубые дороги Азова: Путеводитель. Дн.; Ростов-на-Дону, 1985;
3. Биология Черного и Азовского морей: Указатель литературы за 1917–1977 годы. О., 1985–89. Вып. 1–9;
4. Биология Черного и Азовского морей: Указатель литературы за 1978–1987 годы. О., 1990–92. Вып. 1–6;
5. Шнюков Е. Ф., Цемко В. П. Азовское море. К., 1987;
6. Мороз С. А., Митропольский А. Ю. Региональный геомониторинг в решении актуальных проблем экологии внутренних морей // Философские проблемы современного естествознания. К., 1990. Вып. 73;
7. Сиротенко А. І., Чернов Б. О., Плахута В. Я. Географія Української РСР: природні комплекси Чорного і Азовського морів // Радянська школа. 1991. № 3;
8. Состояние биологических ресурсов Черного и Азовского морей. Керчь, 1995.

Бібліографічний опис:

Азовське море / Ю. Ф. Безруков, М. П. Булгаков // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42775>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).